

Aphra Behn

Oroonoko – *kuninkaallisen orjan tarina*

Faros

Oroonoko

Aphra Behn

Oroonoko

– kuninkaallisen orjan tarina

Suomennos ja esipuhe
Artemis Kelosaari

FAROS

Turku 2018

Kansan Sivistysrahasto on tukenut teoksen suomennostyötä.

© Artemis Kelosaari & Faros-kustannus Oy

ISBN 978-952-5710-79-3 (painettu)

ISBN 978-952-5710-80-9 (e-kirja)

Faros-kustannus Oy
www.faroskustannus.fi

Suomentajan esipuhe

Pitelet käsissäsi pienoisromaanin, jonka kirjoitti englantilainen nainen vuonna 1688 ja jonka päähenkilönä on ylevän sankarillinen musta mies. Pitelet käsissäsi myös omalaatuista ”puuttuvaa rengasta” nykyisenkaltaisen romaanin kehityksessä: siinä yhdistyvät hämmästyttävällä tavalla keskiaikainen sodan ja kielletyn rakkauden täyttämä romanssi, traaginen sankaridraama, matkakertomus sekä moderni realistinen romaani. Lisäksi pitelemäsi teos on hätkähdyttävän täynnä sekä erotiikkaa että järkyttävää henkistä ja fyysistä väkivaltaa.

Aphra Behnin *Oroonoko – kuninkaallisen orjan tarina* (*Oroonoko, or the History of the Royal Slave*) ilmestyy nyt ensimmäistä kertaa suomeksi. Harvat maassamme tuntevat teoksen, mutta englanninkielisessä maailmassa se on viime vuosikymmeninä ollut yhä suuremman kiinnostuksen kohteena. Sitä on tutkittu kirjallisuuden-

lajien ja romaanin evoluution kannalta, postkolonialistisesta ja feministisestä näkökulmasta, aristokraattisen kunniakoodiston ilmentäjänä. Romaanin juoni on jokseenkin yksinkertainen: nuori afrikkalainen soturi-prinssi Oroonoko joutuu vaikeudesta toiseen, muun muassa orjaksi Etelä-Amerikkaan, koska kaikki hänen ympärillään ovat häntä moraalittomampia. Ennen kaikkea nämä valehtelevat, kun taas Oroonoko ei kunnian nimissä milloinkaan syö sanojaan eikä riko lupauksiaan. Oroonokolla on tietenkin myös ihana rakastettu, Imoinda, mutta tämän puhtoisen rakaudenkin tielle tulee jos jonkinlaisia esteitä.

Päähenkilöt ovat nykysilmin hätkähdyttävänkin nuoria; Oroonoko noin 20-vuotias, Imoinda hädin tuskin yli nykyisen suojaikärajan. Eivät toisaalta myöskään Hamlet tai Romeo ja Julia olleet teini-ikäisiä kummempia. 1600-luvulla ei ollut mitenkään poikkeuksellista, että 15-vuotiaat pojat lähtivät sotaan ja 16-vuotiaat tytöt menivät naimisiin.

Barokin estetiikan mukainen *Oroonoko* voi olla nykylukijan mielestä myös häpeämättömän pateettinen. Teksti on ladattu ylisanoin ja superlatiivein, maailma on täynnä kaikkea kimaltavaa ja eriskummallista, kaikki on joko maailman ihmeellisintä tai sitten inhoitavaa ja alhaista. Ylevä ja groteski vuorottelevat, samoin kuin ylitsevuotava tunteellisuus ja nykymittapuulakin vakava sadismi (niin anakronistinen kuin tämä 1700-luvulla eläneen kirjailijan mukaan lanseerattu termi tässä onkin). Toki myös esimerkiksi Behnin

aikalaisen John Drydenin sankaridraamoissa oli kidutuskohdauksia, eikä William Shakespearen *Titus Andronicus* jää sekään toiseksi shokeeraavassa väkivaltaisuuksissa.

Niin ikään barokkiestetiikan mukaisesti romaanin kerronta on koukeroista ja sisältää pitkiäkin poikkeamia varsinaisesta juonesta. Alkupuolelle Behn on päättänyt sisällyttää monen sivun mittaisen johdatusen siitä, millaista Surinamissa on. Kärsimätön lukija voi puolestani siirtyä surutta suoraan kohtaan, jossa päästään vihdoin ”Coramantienin” maahan Afrikkaan. Virkkeet ovat nekin alkuteoksessa monen rivin mittaisia; olen paikoin raastasti puolittanut niitä jo selkeyden vuoksi. 1600-luvulla ei ollut juuri kieliooppisääntöjä eikä puheen ja kirjoitetun kielen ero ollut yhtä selvä kuin nykyisin, ja tämä näkyy *Oroonokossa*. Kerrotaan, että Behn tarinoi Oroonokosta alun perin nimenomaan omille ystävilleen hienoissa salongeissa.

* * *

Kuka oli Aphra Behn? Hän syntyi noin vuonna 1640, mutta hänen elämänsä alkuvaiheet ovat hämärän peitossa. Hän saattoi olla omaa sukuaan Johnson, ja hän mahdollisesti avioitui nuorena Johan Behn -nimisen saksalaissyntyisen kauppiaan kanssa, mutta tästä avioliitosta ja miehen ilmeisestä varhaisesta kuolemasta tiedetään yhtä vähän kuin Aphran perhetaustastakin. Hän kuitenkin liikkui Englannin hovissa ja aatelistii-

reissä ja toimi jopa kuningas Kaarle II:n vakoojana Manner-Euroopassa.

Aphra Behniä voidaan pitää Britannian ensimmäisenä ammattimaisena naiskirjailijana. Virginia Woolf oli kuuluisassa esseessään *Oma buone* (1929) jopa sitä mieltä, että jokaisen naiskirjailijan täytyisi käydä laskemassa kukkia Behnin haudalle, sillä juuri hän oli taistellut naisille oikeuden kirjoittaa. Vakoojavuosien jälkeen Behn oli joutunut velkoihin, mistä syystä hänen oli pakko keksiä keino ansaita rahaa. Naiselle ei mahdollisuuksia mitenkään rajattomasti ollut, joten Behn valitsi kirjoittamisen. Hän julisti avoimesti pyrkivänsä kuolemattomaan maineeseen töillään, kuten aikansa mieskirjailijatkin – ja kuten sotilaallisilla urotöillään kehuskelevat ajan soturiylimykset. Maine ja sen pysyvyys kuoleman jälkeen on keskeinen teema myös *Oroonokossa*.

Aiemmin ylhäiset naiset olivat toki kirjoitelleet sonetteja ja uskonnollisia säkeitä salongeissaan, mutta Behn todella eli kirjoittamisellaan, ja suurimman osan tuloistaan hän ansaitsi ottamalla haltuun niinkin julkisen eli miehisen lajin kuin näytelmäkirjoittaminen. Hän kirjoitti toistakymmentä näytelmää ja lisäksi lyhytproosaa ja runoutta, etenkin romanttisia pastoraali- eli paimenidyylirunoja.

Elettiin Englannin ns. restauraatioaikaa; Yhteishyväksi kutsuttu puritaanitasavalta oli kaadettu vuonna 1660, ja valtaistuimelle oli noussut häpeämätön hedonisti Kaarle II. Hänen jalanjäljissään Rochesterin

jaarlin (tuttu mm. elokuvasta *The Libertine*) kaltaiset elostelijat kirjoittelivat aistillista, jopa suorasukaisen eroottista runoutta ja muuta kirjallisuutta. Eikä Behn jäänyt heistä jälkeen: kautta tuotantonsa hän kuvaa ruumiillista intohimoa, nimenomaan naisen intohimoa, ja vastustaa seksuaalista kaksinaismoralismia. Avoimen eroottisuuden lisäksi Behn oli myös avoimen poliittinen. Hän oli tulenpalava kuningasvallan ja aristokratian kannattaja sekä vihasi porvarillista nationalismia ja (markkina)liberalismia.

Kaikki tämä tietysti herätti närkästystä jo Behnin omana aikana. Hän joutui sietämään misogynistia vähättelyä – joskin hänellä oli myös ihailijoita ja tukijoita. Jotain hänen arvostuksestaan kertoo se, että hänet haudattiin Lontoon mahtipontiseen Westminster Abbeyhin. Hänen muistolaattaansa on kaiverrettu kuuluisat sanat: *Here lies a Proof that Wit can never be / Defence enough against Mortality*. 1700–1800-luvuilla porvarillinen kulttuuri ja siihen kuulunut ”vastakkaisten sukupuolten” ideologia – kaikki se, mitä Behn oli eläessään vastustanut – kuitenkin potki hänet unohdukseen, sivuun miesten dominoimasta kirjallisesta kaanonista. Suorasuinen naiskirjailija sopi viktoriaaniin arvoihin vielä huonommin kuin barokin ajan. Vasta 1970-luvulla feministisen kirjallisuudentutkimuksen ansiosta Behn löydettiin laajemmin uudelleen.

* * *

Sen lisäksi että *Oroonoko* on Behnin tunnetuin teos, se oli myös hänelle itselleen kaikkein rakkain hänen omasta tuotannostaan. Paljon on keskusteltu sen tosi-pohjaisuudesta – romaani ilmestyi alun perin alaotsikolla ”A True History”, kertoja identifioi itsensä selvästi kirjailija Aphra Behniksi, romaanissa esiintyy todellisia henkilöitä ja ilmeisesti Behn tosiaan vietti nuorena aikaa englantilaisten siirtokunnassa nykyisen Surinamin alueella. Kuitenkin romaanien väittäminen tosiksi oli tuohon aikaan kirjallinen konventio, tai tarkemmin sanoen ”a True History” oli huomattavasti väljempi määritelmä kuin mitä nykyisin ymmärrettäisiin tositarinalla. Myös Daniel Defoen *Robinson Crusoe* ilmestyi alun perin päähenkilönsä itse kirjoittamana tosijuttuna. Ehkä paras nykyajan vastine Behnin ”a True Historylle” olisi autofiktio; mitään todisteita Oroonokon olemassaolosta ei ole ainakaan säilynyt. Toisaalta Etelä-Amerikan loisteliailla kuvauksilla pip-puroitu *Oroonoko* kytkeytyy matkakertomusten traditiioon. Nämä tosina kerrotut maailmanmatkaajien tarinat ihmeellisistä kaukomaista olivat lähes aina vähintäänkin vahvasti väritettyjä.

Oroonokoa on myöhemmässä tutkimuksessa nimitetty ”jaloksi villiksi” ja *Oroonokoa* luettu orjuuden vastaisena teoksena, eräänlaisena Harriet Beecher-Stowen *Setä Tuomon tuvan* (1852) edeltäjänä. Asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. *Oroonokossa* jalon villin roolissa on ennen muuta Amerikan mantereen alkuperäisväestö, jonka turmeltumattomuuden ro-

Vuonna 1688 ilmestynyt romaani Oroonoko – kuninkaallisen orjan tarina on traaginen kertomus afrikkalaisesta nuorukaisesta, joka päättyy orjaksi Surinamiin. Oroonoko avioituu rakastettunsa Imoindan kanssa, mutta kahden orjan liitto on tuhoon tuomittu.

Englantilainen Aphra Behn (1640–1689) oli ensimmäisiä ammattimaisia naiskirjailijoita. Hänen pääteoksensa Oroonoko ilmestyy nyt ensi kertaa suomeksi Artemis Kelosaaren kääntämänä.

Kannen kuva

Juriaen van Streeck (1632–1687): Asetelma, Yksityiskokoelma, Wikimedia Commons.

www.faroskustannus.fi

